

ФУНКЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СУДОВОЇ ПРОЦЕДУРИ

Стаття присвячена розгляду міжнародної судової процедури як мирного засобу вирішення міжнародних спорів. Враховуючи теоретичні дослідження та практику діяльності міжнародних судових органів, розкриваються основні функціональні напрями впливу інституту міжнародної судової процедури на міжнародні відносини у процесі вирішення міжнародних спорів. Особливу увагу приділено функції розвитку міжнародного права.

Ключові слова: міжнародна судова процедура, функція міжнародної судової процедури, вирішення міжнародних спорів, тлумачення міжнародного права, міжнародний правопорядок.

Пасечник Я. С. Функции международной судебной процедуры.

Статья посвящена рассмотрению международной судебной процедуры как мирного средства разрешения международных споров. Учитывая теоретические исследования и практику деятельности международных судебных органов, раскрываются основные функциональные направления влияния института международной судебной процедуры на международные отношения в процессе разрешения международных споров. Особое внимание уделено функции развития международного права.

Ключевые слова: международная судебная процедура, функция международного судебной процедуры, разрешение международных споров, толкование международного права, международный правопорядок.

Pasichnyk Y. S. The functions of the international judicial procedure.

Article is devoted to the international judicial procedure as a peaceful means of settlement of international disputes. Given the theoretical study and practice of international judicial bodies, reveals the basic functional directions of effect of the institute of international judicial procedure to international relations in the process of settlement of international disputes. The function of development of international law is analyzed separately.

Keywords: international judicial procedure, function of international judicial procedure, settlement of international disputes, interpretation of international law, international legal order.

Ефективним шляхом урегулювання міждержавних спорів і конфліктів є судові засоби, що застосовуються в разі неможливості вирішення суперечностей дипломатичним шляхом. Тому дослідження проблематики міжнародної судової процедури, зокрема напрямків її впливу на міжнародні відносини, є актуальним і необхідним у праксеологічному та теоретико-доктринальному аспектах.

Тематику міжнародної судової процедури, її становлення, організацію та здійснення досліджували вітчизняні та зарубіжні представники науки міжнародного права: Баймуратов М. О., Гончарова Н. Н., Буроменьський М. В., Ентін М. Л., Корецький В. М., Махніборода І. М., Патрін Д. А., Сироїд Т. Л., Шевчук С. В., Шинкарецька Г. Г. та ін.

Принцип мирного вирішення міжнародних спорів полягає в обов'язку всіх суб'єктів міжнародного права вирішувати суперечності між собою виключно мирними засобами, не застосовуючи силу чи погрозу її застосування. Міжнародна судова процедура виступає одним із самостійних засобів вирішення міжнародних спорів, разом із переговорами, обстеженням, посередництвом, примиренням, зверненням до регіональних органів або угод, консультаціями, слідчими і погоджувальними комісіями та арбітражем. На відміну від дипломатичних засобів вирішення міжнародних спорів, які переважно є політичними, судовий розгляд носить юридичний (правовий) характер і в матеріальному, і в процесуальному відношенні. При узгоджувальній процедурі основним є досягнення взаємоприйнятної угоди. А міжнародний суд приймає юридично обов'язкові рішення на основі норм міжнародного права.

Шведський дипломат Ганс Блікс, відзначаючи важливу роль судів у процесі врегулювання міжнародних спорів, звертає увагу на принцип рівності держав, який найкраще дотримується саме у міжнародних судах [1]. Однак, як зазначає Г. Шинкарецька, «міжнародні судові установи мають іншу природу, ніж національні, і це надає абсолютно іншого характеру кожному елементу міжнародної судової процедури» [2].

Міжнародний суд – це постійний міжнародний судовий орган, який складається з незалежних суддів і вирішує міжнародні спори на основі міжнародного права відповідно до заздалегідь встановлених правил процедури і виносить обов'язкові для сторін рішення [3]. Найбільш відомими й активно діючими на міжнародній арені міжнародними судами на сьогодні, є: Міжнародний Суд ООН, Міжнародний трибунал з морського права, Суд Європейського Союзу, Європейський Суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд тощо.

Необхідно відзначити, що поняття «міжнародна судова процедура» означає не лише загальноприйняте розуміння самого судового процесу розгляду міжнародного спору, а весь обсяг діяльності міжнародних судових органів, починаючи з прийняття установчого договору про створення міжнародного суду і здійснення заходів з організації його діяльності, питання його юрисдикції і компетенції, формування його суддівського корпусу, процесуального порядку звернення до міжнародного суду, письмового та усного процесу слухання справи, винесення консультативних висновків, постанов про тимчасові заходи, рішень міжнародних судів та їх виконання.

Завданням міжнародної судової процедури є пошук норми міжнародного права, що регулює дію або відповідальність сторін у тій чи іншій спірній ситуації. Е. Езер підкреслює, що вирішення спорів як засіб забезпечення миру можливе за таких обставин: коли небезпека миру виходить з самого спору і коли мир ще не порушений воєнними діями [4].

Таким чином, міжнародна судова процедура – це засіб мирного вирішення міжнародних спорів, який включає прийняття установчого договору про створення міжнародного суду і здійснення заходів з організації його діяльності, питання його юрисдикції і компетенції, а також процесуально-правову форму звернення до міжнародного суду, письмовий та усний процес розгляду справи, винесення і виконання рішень, постанов і консультативних висновків, що здійснюється на основі норм і принципів міжнародного права.

Вважаємо, що міжнародна судова процедура і міжнародне судочинство та міжнародний судовий розгляд за своїм змістом є тотожними поняттями, основною метою яких є розгляд міжнародних спорів і винесення законного і справедливого рішення чи консультативного висновку на основі норм міжнародного права.

В юридичній науці застосування права безпосередньо пов'язане з юридичним процесом, який є системним правовим явищем. Е. А. Пушмін визначає міжнародний юридичний процес як комплексну правову категорію, яка включає:

- міжнародну правотворчість;
- правозастосовну, установчу і контрольну діяльність держав і міжнародних організацій, реалізацію міжнародно-правових норм у внутрішньодержавних відносинах;
- комплекс процесуальних принципів, інститутів і норм, що утворюють міжнародну процесуальну форму і регламентують процесуальне судочинство [5].

Міжнародна судова процедура є складовою міжнародного юридичного процесу. Істинна роль міжнародних судових процедур полягає у забезпеченні панування права, тобто встановлення такого єдиного правопорядку, який надав би кожній суверенній державі свободу дії в межах загальноновизнаних юридичних принципів і норм [6].

Міжнародне право в цілому і його окремі галузі та інститути характеризуються функціональним впливом на існуючі міжнародні відносини. Функції міжнародної судової процедури – це напрями впливу діяльності міжнародних судових органів на міжнародно-правові відносини.

Польський професор В. Моравецький виділяє три види функцій міжнародних організацій (якими є більшість міжнародних судів): регулятивні, контрольні, оперативні, вважаючи що міжнародні суди, зокрема МС ООН і Суд ЄС, у процесі вирішення міжнародних спорів виконують контрольні функції [7]. Як зазначає Д. Патрін, міжнародна судова процедура є найбільш цивілізованим способом вирішення міжнародних конфліктів, а її функції в основному співпадають з функціями міжнародного права [8]. Г. Г. Шинкарецька серед функцій міжнародної судової процедури називає такі: вирішення спорів, сприяння розвитку міжнародного права, підтримання миру та міжнародного правопорядку [9].

Вважаємо, що функціями міжнародної судової процедури є:

1) *вирішення міжнародних спорів*. Урегулювання міжнародних спорів – основне завдання, що ставиться перед міжнародними судовими установами. Деяким з них доручено також винесення консультативних висновків. Практика міжнародних судів уже досить багата та різноманітна для того, щоб зробити висновок, що остаточне вирішення спору залежить від завдання, яке ставиться

перед судом у спорі. Ці завдання поділяються на дві категорії: 1) оцінити дії сторін з точки зору відповідності їх міжнародному праву; 2) запропонувати, які принципи і норми міжнародного права повинні застосовуватися для врегулювання спірної ситуації, що існує між сторонами. Науковці-юристи М. І. Лазарев і Г. Г. Шинкарецька зробили висновок, що суди й арбітражі є органами, які застосовують право, а правотворчістю займаються держави, які заключають ті чи інші міжнародні угоди [10, 11]. В. Буткевич визначає рішення МС ООН як «юридичний факт, а не правотворчий акт» [12]. Варто відзначити, що міжнародне судочинство – це діяльність міжнародних судових органів, яке по суті є «констатуючим станом права» [13];

2) *розвиток міжнародного права*. Як вказує І. Бліщенко у відомій роботі «Прецеденти в міжнародному праві», норма, яка сформована для сторін у спорі у судовому рішенні, в подальшому може бути сприйнята й іншими учасниками міжнародних відносин, тобто стає звичаєм або прецедентом [14].

Міжнародний Суд ООН та інші міжнародні судові органи, застосовуючи норми міжнародного права до конкретних обставин при розгляді спорів між державами, максимально розвивають, поглиблюють і конкретизують їх зміст. Ця робота завжди носить творчий характер і є допоміжним засобом для вдосконалення норм міжнародного права. Норма, сформована судом для сторін у спорі, надалі може бути сприйнята й іншими учасниками міжнародних відносин. Її повторне застосування веде до створення звичаю, і тоді норма може стати частиною загального міжнародного права.

Іншим способом участі міжнародної судової процедури у розвитку міжнародного права є використання рішень міжнародних судів у процесі кодифікації як підготовчих матеріалів. Рішення міжнародних судових установ застосовуються у діяльності Комісії міжнародного права ООН, Інституту міжнародного права, Асоціації міжнародного права, Академії порівняльного правознавства та ін. Інтерес також становить вивчення окремих думок суддів, які в переважній більшості свідчать про наявність прогалів у міжнародному праві. Дослідження, які проводяться цими інституціями, здійснюють значний вплив на розвиток міжнародного права.

Про участь у сприянні розвитку міжнародного права свідчить практика Міжнародного Суду ООН щодо норм *erga omnes* – концепції сучасного міжнародного права, відповідно до якої в кожній суверенній державі як учасника міжнародних відносин існують зобов'язання перед усім світовим співтовариством в цілому. Вони мають універсальний характер, і в їх забезпеченні заінтересована кожна держава. Наприклад, у рішенні Міжнародного Суду ООН у справі «Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited» від 5 лютого 1970 року розмежовуються обов'язки держави перед міжнародним співтовариством в цілому й обов'язки, які виникають перед іншою державою у сфері дипломатичного захисту. За своєю природою перші є справою всіх держав і отримали назву *erga omnes*. У сучасному міжнародному праві такі зобов'язання впливають, наприклад, з оголошення поза законом актів агресії і геноциду, а також із принципів і положень, що стосуються основних прав людини, в тому числі захист від рабства і расової дискримінації [15].

Таким чином, діяльність міжнародних судів ефективно впливає на розвиток міжнародного права;

3) *тлумачення норм міжнародного права*. У рішеннях і консультативних висновках міжнародних судів здійснюється тлумачення норм і принципів міжнародного права. Необхідність тлумачення визначається самою нормативною і договірною сутністю сучасного міжнародного права. Інтерпретаційне значення судових актів досить вагоме, вони застосовуються як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Функцію тлумачення норм міжнародного права також можна назвати консультативною функцією. Винесення консультативних висновків міжнародними судами не є правотворчістю, проте має велике значення, адже консультативний висновок може попередити виникнення міжнародного спору чи конфлікту, а також надає можливість при укладенні договорів у майбутньому уникнути нових ситуацій, спроможних викликати подібний конфлікт або спір;

4) *забезпечення міжнародного правопорядку*. Міжнародне право є вихідною юридичною нормативною основою сучасного міжнародного правопорядку [16]. Дієва роль міжнародної судової процедури полягає у забезпеченні панування (верховенства) права – встановлення такого єдиного правопорядку у світі, який би надавав кожній суверенній державі свободу дій у рамках загально визнаних юридичних принципів і норм. Саме виконання цього важливого завдання потребує постійного вдосконалення міжнародної судової процедури;

5) *розвиток міжнародного співробітництва*. Ця функція, безумовно, пов'язана з функцією забезпечення міжнародного правопорядку. У процесі створення та діяльності міжнародних судових органів відбувається співпраця держав – учасниць відповідних міжнародних конвенцій, яка стосується широкого кола питань міжнародного життя. Як і при використанні інших мирних засобів вирішення міжнародних спорів, застосування міжнародної судової процедури приводить до поглиблення і покращення відносин між державами, в яких існували суперечності та взаємні претензії.

Отже, існують усі необхідні умови для здійснення міжнародного правосуддя: створені та функціонують міжнародні судові органи, які у межах своїх повноважень вирішують спори між суб'єктами на основі норм та принципів міжнародного права. Розглянувши поняття та сутність міжнародної судової процедури, можна зробити висновок, що її функціями є:

- вирішення міжнародних спорів;
- тлумачення норм міжнародного права;
- розвиток міжнародного права;
- розвиток міжнародного співробітництва;
- забезпечення міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Blix H. «The Principle of Peaceful Settlement of Disputes», in *The Legal Principles governing Friendly Relations and Co-operation among States* // H. Blix. – Sijthoff Leyden, 1966. – P. 60.
2. Шинкарецька Г. Г. *Международная судебная процедура* / Г. Г. Шинкарецька. – М. : Наука, 1992. – С. 23.
3. Bernhardt R. *Encyclopedia of Public International Law*. Vol. 1. *Settlement of Disputes*. / R. Bernhardt. – Elsevir BV. – 1981. – P. 92–93.
4. Oeser E. *Der international Streit* / E. Oeser. – В., 1987. – S. 122–123.
5. Пушмин Э. А. *Международный юридический процесс и международное право* / Э. А. Пушмин. – Кемерово : Кемеровский гос. университет, 1990. – С. 18.
6. Шинкарецька Г. Г. *Судебные средства разрешения международных споров (тенденции развития)* : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Шинкарецька Галина Георгиевна. – М., 2010. – С. 314–315.
7. Моравецкий В. *Функции международной организации* / В. Моравецкий. – М. : Прогресс, 1976. – С. 225–233.
8. Патрин Д. А. *Международное судебное разбирательство: история, понятие, функции* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Патрин Денис Александрович. – М., 2005. – С. 180–181.
9. Шинкарецька Г. Г. *Международная судебная процедура* / Г. Г. Шинкарецька. – М. : Наука, 1992. – С. 37–69.
10. Гончарова Н. Н. *Международный Суд ООН: пути повышения его эффективности*: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Гончарова Наталья Николаевна. – Казань, 2007. – 205 с.
11. Лазарев М. И. *Современное международное морское право* / М. И. Лазарев, Г. Г. Шинкарецька и др. – М., 1984. – С. 184–186.
12. Буткевич В. Г. *Міжнародне право. Основи теорії* / Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній С. В.; за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2002. – С. 133.
13. Шинкарецька Г. Г. *Судебные средства разрешения международных споров (тенденции развития)* : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Шинкарецька Галина Георгиевна. – М., 2010. – С. 24.
14. Блищенко И. П. *Прецеденты в международном праве* / И. П. Блищенко. – М., 1977. – С. 9.
15. *Рішення Міжнародного Суду ООН у справі «Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain) (New Application: 1962)»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/files/50/5387.pdf>.
16. Михайло Баймуратов: *право як буття вченого* [Текст] : 3б. наук. пр. : до 55-річчя проф. М.О. Баймуратова / [редкол. : К. В. Балабанов та ін. ; упоряд. та відп. ред. : Ю. О. Волошин]. – К. : Логос, 2009. – С. 670.

** Пасічник Ярослав Сергійович – аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України.*